

Tóth János

Bioetika – Fenntartható fejlődés –
Hans Jonas a modern technika kockázatairól

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

11.3 LECKE: HANS JONAS A MODERN TECHNIKA KOCKÁZATAIRÓL

A német származású Hans Jonas (1903-1993) gondolkodásában fontos szerepet kap az emberiség fennmaradása, vagyis a fenntartható fejlődése mint végső erkölcsi elv. Ezt a gondolatát elsősorban *A felelősség elve* című munkájában fejt ki, amelyet németül (1979) és angolul (1984) is elkészített. Ebben a leckében Jonasnak elsősorban a fenntarthatóságra vonatkozó nézeteit tekintem át röviden.

11.3.1 Hans Jonas reflexiója

Az ógörögök számára a természet egy *kimeríthetetlen bőségszaru*, egy elpusztíthatatlan adottság, így fel sem merült bennük az a gondolat, hogy az embernek kötelezettsége illetve felelőssége lenne a természettel szemben. Hasonlóképp az emberi közösségek sorsa is kívül esett az emberi cselekvés hatókörén. Tehát *régen az etikának csak a közvetlen (itt és most jellegű) emberi kapcsolatokkal kellett foglalkozni*, ahol a jó és a rossz kérdése közvetlenül belátható volt. (Jonas 1984 1 fejezet).

Hans Jonas, 1993-ban. Forrás: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%99%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%81,%D0%A5%D0%B0%D0%BD%D1%81#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%99%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%81,%D0%A5%D0%B0%D0%BD%D1%81.jpg>

Jonas alaptézise szerint a modernitással az emberi cselekvés jellege megváltozott. A modern technikával kapcsolatban a következő sajátosságokat emeli ki: **irreverzibilis** változásokat (pusztításokat) okoz, **kumulatív** karakterű, és **felszámolja a természetet** (Jonas 2000 151). Összességében a modern technika hatása túlnő a belátóképességünkön, s így nem tudjuk, hogy egy új eszköz előállítása és használata milyen kockázatokat hordoz. Így kialakult egy válságos helyzet, amit Jonas (1984 32) **erkölcsi vákuumnak** nevezett. Ennek **lényege, hogy technika gyors fejlődését nem követi az erkölcs fejlődése**, amely még mindig évezredekkel ezelőtt kialakult régi elveken nyugszik. Ezért a technika területén bekövetkező változásokat az etika területén is változásoknak kell követni.

A *Technik, Medizin und Ethik* (1985) című művében Jonas azt hangsúlyozza, hogy **a modern biotechnika az embert tette tárgyává**, s kritikusan írt olyan kérdésekről, mint klónozás, reprodukciós technikák viselkedés szabályozás stb. Úgy véli, hogy **fennáll annak a veszélye, hogy a különböző biológiai-genetikai manipulációk következtében az ember lényege olyan mértékben átalakul, hogy többé már nem beszélhetünk emberről**. Azaz Jonas úgy véli, hogy az emberi fennmaradását nemcsak a természeti környezet elpusztítása, hanem **az emberi lényeg** átalakítása is veszélyezteti.

Könyvcímlap. Forrás: [https://images-](https://images-na.ssl-images-)

amazon.com/images/I/41PHgZGC+XL_SX300_BO1,204,203,200_.jpg

Jonas az emberiség fizikai kipusztulását, illetve az emberi lényeg elvesztését tekinti a **legfőbb rossznak** (summum malum). **S egy olyan új (fenntarthatósági) etikát sürget, amely képes megakadályozni ezt az abszolút erkölcsi rosszat.** Ebben a vonatkozásban rendszere analóg Hobbes Leviatánjával, ahol a legfőbb rossz az egyes ember erőszakos halála. Belátható, folytatja Jonas, hogy ez az elképzelt és távoli rossz (vagyis az emberiség nemléte) spontán módon nem kelt az emberben olyan mértékű félelmet mint az őt közvetlenül fenyegető veszély (Jonas 1984 28).

Szerinte szükség van egy olyan tudományra, „**összehasonlító futurológiára**” amelyik képes az ember technikai vagy nem-technikai jellegű cselekvéseinek a hosszú távú hatásainak az előrejelzésére. E tudományra támaszkodva a jövő etikájának „első kötelessége”: a jelenbeli tendenciák hosszú távú hatásainak és veszélyeinek a megjelenítése, különös tekintettel az ember fizikai vagy lényegi megsemmisülésének a kockázataira. (Jonas 1984 37).

Jonas egy arany középutat javasol egyrészt a jelenleg uralkodó technooptimista másrészt a technopessimista felfogás között, nevezzük ezt *technorealizmusnak*. Ez a megközelítés – Jonas (1984 26.o.) kifejezésével élve – **a félelem heurisztikájára** (heuristics of fear) épül; **amely azt javasolja, hogy a legrosszabb scenárió szerint is vizsgáljuk meg a technológia hatását.** Felfogása szerint egy technika csak akkor kaphatna zöld utat, ha annak a legrosszabb következményei is még elfogadhatók lennének, azaz nem veszélyeztetnék az ember létezését.

Világos, hogy a félelem heurisztikáját, vagyis az **elővigyázatosság elvét** (precautionary principle) alkalmazva egy új technika sokkal lassabban terjedne el, mint jelenleg, hiszen itt azt kell bizonyítani, hogy a technika veszélytelen. Ezért egy ilyen világ technikailag sokkal lassabban változna, viszont jelentősen csökkennének az emberiség fennmaradását veszélyeztető kockázatok.

The Precautionary Principle

Az elővigyázatosság elve.
<https://eatingplantsdotorg.files.wordpress.com/2012/03/scale-cg1.jpeg>

Forrás:

11.3.2 A fennmaradás kategorikus imperatívusza

Jonas számára az emberiség fennmaradása jelenti a végső morális elvet, amelynek abszolút jellegét metafizikai érvekkel igazolja. Jonas tudatában van annak, hogy az emberiség számára a nemlét lehetősége éppen úgy fennáll, mint a lét lehetősége. Azonban ez nem jelenti azt, hogy az emberiség jövőbeli léte és nemléte közé egyenlőségjelet tehetünk és könnyen szemléljük a két lehetőséget. Ez utóbbi felfogást *nihilistának* nevezi és élesen kritizálja. **Az emberiségnek megvan a lehetősége a nemlétre, de mégis lennie kell.** Tehát a pusztán empirikus adottságból: azaz, hogy vannak emberi lények, el kell jutnunk ahhoz a kategorikus állításhoz, hogy kell, hogy legyenek emberi lények. Jonas számára ez az egyetlen felszólítás, amely beleillik a kanti kategorikus imperatívusz feltétel nélküli értelmébe. Ez egy olyan feltétel nélküli (kategorikus) követelés, amely nem vezethető le a pusztán empirikus létből. Tehát ezen a ponton egy új kötelesség és egy új tilalom jelenik meg: nevezetesen létezés kötelessége, illetve az emberiség létezésével kapcsolatos kockázatok vállalásának a tilalma, mondja **Levy** (1999 77) Jonast ismertetve. Minden emberi cselekvés végső etikai maximája így szól: „*Cselekedj úgy, hogy cselekvésed hatásai összeegyeztethetők legyenek a valódi emberi élet földi megmaradásával.*” (Jonas 1984 11)

Jonas imperatívusza a „valódi emberi élet földi megmaradásáról” beszél. Ebben a kontextusban az „emberi élet” nem jelentheti az egyes embert, hiszen az individuum egy haladó lény, akinek a földi megmaradása eleve lehetetlen. Itt „valódi emberi élet földi megmaradása” alatt csak az emberi közösségekre lehet gondolni.

11.3.3 A politikai felelőssége

Jonas kitüntetett figyelmet fordít a *politikai felelősségére*. Ennek specifikuma abban áll, hogy **e felelősség terhét az ember önként választja** (Jonas 1984 96). Persze Jonas tudja, hogy a hatalomnak megvannak a maga triviális előnyei is, de mint írja „*figyelmen kívül hagyva a legotrombábban önző zsarnokot, aki számára a politika pusztán egy ürügy, az a szabály, hogy a felelősség a hatalommal együtt jár... Egy valódi államférfi pontosan abban látja saját hírnevét (amelyet igencsak szíven visel), hogy azoknak a javáért cselekedett, akik felett hatalma van, azaz akikért hatalma van. Ez – hogy a valami feletti hatalom a valamiért való hatalommá válik – a felelősség lényegét foglalja össze.*” (Jonas 1984 96.o.)

With great power
comes great responsibility.

Hatalom és felelősség.

Forrás: https://encrypted-tbn3.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTilcydAKQNk_cv5NFOu1sqqVKmPGq9_0n-odBmKnsc83KE3MeS

A felelős politikai vezető számára a közösség feletti hatalom nem öncél, hanem lehetőség a közösség érdekében való cselekedetekre. A közösség azonban több mint az éppen létező tagok (választópolgárok) összessége, hanem egy olyan organikus egész, amely magába foglalja a jövő generációkat is. Ezért a felelős politikai vezetőnek minden olyan változást, legyen az technológiai vagy nem-technológiai jellegű, meg kell akadályozni, amely – bármilyen kis mértékben is, de – a közösség létezését és fennmaradását kockáztatja.

Jonas szerint egy alternatíva úgy növeli jólétet, hogy közben növeli a kihalás kockázatát is, akkor a felelős politikus nem választja ezt az opciót. Tehát Jonas szerint a közösség jólétének a folyamatos növelésére (meliorációra) csak a fennmaradás és a fenntarthatóság keretein belül van lehetőség. Az olyan politikai vezető, aki a közösség jelenbeli jólétét a jövő terhére valósítja meg (eladósítja, a környezetet kizsákmányolja vagy éppen a demográfiai válságot figyelmen kívül hagyja) az lehet népszerű, de végső soron felelőtlen vezető.

Jonas a politikus felelősségét mindig az adott politikai közösséggel kapcsolatban hangsúlyozza, s ezzel implicit módon is kifejezi, hogy az emberiség fennmaradását az egyes politikai közösségek fennmaradásán keresztül gondolja el.

(Tóth János, SZTE)

Kérdések

1. Jonas szerint milyen sajátosságok jellemzik a modern technikát?
2. Jonas mit ért az erkölcsi vákuum fogalma alatt?
3. Mit ért Jonas a legfőbb rossz fogalma alatt?
4. Mi ért Jonas a félelem heurisztikáján?
5. Mit ért Jonas a nihilizmus fogalmán?
6. Hogyan szól Jonas kategorikus imperatívusza?
7. Mi jellemzi a politikus felelősségét?

Szakirodalom

Jonas, H. 1999: Miért tárgya a technika az etikának? Öt ok in Molnár László (szerk) Legyenek-e a fáknak jogaik? Környezeti-etikai szöveggyűjtemény. Budapest, Typotex 69-77. o.

Jonas, H. 2000: Az emberi cselekvés megváltozott természete in Lányi András (szerk) Természet és Szabadság, Osiris Kiadó Budapest

Jonas, Hans 1984: The Imperative of Responsibility. In Search of an Ethics for the Technological Age The University of Chicago Press, London,

Tóth I. János: Fejezetek a környezetfilozófiából. Szerzők és irányzatok. JATEPress, Szeged 2005. 178-190.o.